

ANADOLU İNANÇ SÖYLENCERİ: EGERİA'NIN ANLATILARINDA BALIKLIGÖL VE KRAL ABGAR

Aytuğ ARSLAN¹

ÖZ

Anadolu'nun zengin tarihi coğrafyası; farklı medeniyetlerin, toplumların ve inançların beslediği oldukça kapsamlı bir sözlü kültür kalıtının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Söylencelerin bir kısmı ardıllar tarafından kendilerine özgü motifler eklenerek, ana tema bozulmadan benzer özellikler gösteren farklı bölgelere izafe edilirken; bir bölümü, ayrı inançlara sahip toplumlar tarafından birbiriyle ilintisiz oluşturulmuştur.

Halk bilimciler tarafından tarihi ve bilimsel gerçeklerden bağımsız, anlatan ve dinleyenlerdeki gerçeklik algısı efsaneleri mitlerden ayıran başlıca unsurlardan biri olarak kabul edilmiştir. Şüphesiz düşün gücünün yarattığı ne varsa gerçek kabul edecek, bir nedene bağlayarak evreni, insanı, bitkilerin ya da hayvanların yaratılışını, özelliklerini açıklayacak çok tanrıca inanca sahip Eskiçağ insanının namevcut hali, gerçeklik algısını günümüzde farklı düşün, inanç yapısına sahip dinleyicileri olan ardılların anlatılarına bırakmıştır. Tarih öncesine göre birbirine daha yakın zaman dilimi sayılabilecek toplumlarda bu algı sabit kalmakla birlikte, şahıs ve olaylar değişmektedir.

Bu çalışmada aynı mekân, ancak farklı şahıs ve olaylar etrafında örülen efsanelere bu yönüyle örnek olabilecek Şanlıurfa ilindeki Balıklıgöl'e yer verilmiştir. M.S. IV. yüzyılda Kutsal Topraklara hac yolculuğu yapmış Egeria adlı Galyalı bir kadının mektup biçiminde kaleme aldığı günlüklerde Şanlıurfa (Edessa) kenti ile ilgili anlatılar bulunmaktadır. Bunlar arasında en dikkat çekici olanı Kral Abgar'ın etrafında şekillenen Balıklıgöl'ün ortaya çıkışını anlatan söylencedir.

Anahtar Kelimeler: Efsane, Balıklıgöl, Egeria, Kral Abgar.

ANATOLIAN BELIEF LEGENDS: BALIKLIGÖL AND KING ABGAR IN EGERIA'S NARRATIVES

ABSTRACT

Anatolia's rich historical geography led to the emergence of verbal cultural inheritance sustained by different civilizations, communities and faiths. While some of the legends are attributed to the different regions reflecting similar characteristics by successors who adds motifs peculiar to them without distorting the main theme, some of them are created as irrelevant to each other by the communities with various faiths.

¹Yrd. Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi, Beyşehir Ali Akkanat Turizm Fakültesi, Seyahat İşletmeciliği ve Turizm Rehberliği Bölümü, arslanaytug@selcuk.edu.tr.

For the folklorists, the narrator's and the audience's perception of reality which is independent from the historical and scientific facts is the main element to separate the legends from the myths. There is no doubt that non-existence of pagan ancient people who would accept all the things real produced by imagination and explain the creation of universe, human-being, plants or animals by relating it with a cause left the perception of reality to the narratives of the successors who have the audiences with different thinking and faith. The personalities and events change although this perception of reality is permanent for the communities of closer period of time when compared to the prehistory.

In this paper, Balıklıgöl in the province of Şanlıurfa which can be a sample for the legends of which plots revolve around different persons and events in the same place is introduced. There are accounts related to the city of Şanlıurfa (Edessa) in Egeria's diary written in letters who went on a pilgrimage to the Holy Lands in the 4th century A.D. from Gaul. The most interesting one among these accounts is the legend about the emergence of Balıklıgöl which revolves around King Abgar.

Keywords: Legend, Balıklıgöl, Egeria, King Abgar.

Giriş

Günümüze kadar birçok araştırmacı sözlü anlatım türleri arasında yer alan mit, efsane, destan ve menkıbeleri tanımlamak, aralarındaki ayrımı ortaya koymak ve sınıflandırmak adına çalışmalarda bulunmuşlardır. Ancak, tahkiye esaslı türlerdeki konu çeşitliliği ve ortaya çıktıkları kültürün farklı adlandırmaları konunun bütüncül bir yaklaşımla ele alınmasını zorlaştırmıştır.

Boyraz'ın, eski anlatım türlerindeki bazı unsurların ve motiflerin tamamen veya kısmen korunarak ya da bazı değişimler geçirerek yeni anlatım türlerinde, bazen bu yeni anlatım türlerinin temelini oluşturacak şekilde varlığını sürdürdüğünü, birbirinden bağımsız gibi duran farklı anlatım türlerinin aslında birbirinin devamı olduğunu belirtmesi tanımlamada yaşanan zorluğun nedenini ortaya koymaktadır (Boyraz, 2008: 107). Sözlü anlatım türlerinin hangisinin ilk ortaya çıktığı hususunda araştırmacılar farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Elçin, efsanelerin tarihi gerçekler, kültür, toplumların hayal gücü, inançlar ve dinin etkisiyle idealize edilmiş masallardan türediğini ileri sürerken; Seyidoğlu efsanelerin kaynaklarını mitolojiden, tarihten, dinden ve günlük olaylardan aldığını, mitolojik olayların ve kahramanların tarihi devirler içine yerleşerek zamanla efsaneye dönüşebildiğini ifade etmiştir (Elçin 1993: 315, Seyidoğlu 2005, Dağlı 2012'den: 43).

Sözlü anlatıların sürekliliğini örneklendirmek gerekir ise; Ovidius'un şiirlerine de konu olan, Çanakkale Boğazı'nda Hero ve Leandros'un birbirlerine olan aşkını anlatan efsanenin Kızkalesi (Mersin), Akdamar adası (Van) ya da Kızkulesi (İstanbul)'da geçen

benzer halk efsanelerine kaynaklık etmiş olabileceğinin yanı sıra Hitit mitolojisindeki Gök Tanrısı Telipinu'nun Illuyanka Ejderi ile mücadelesinin izlerini Aziz George, hatta Siyer-i Nebi'de Hz. Peygamber üzerinden görmek mümkündür. Aynı mekân, farklı şahıs ve olaylar etrafında örülen efsanelere bu yönüyle örnek olabilecek Egeria'nın anlatılarındaki Şanlıurfa-Balıköl'e geçmeden önce anlatı türlerine kısaca değinmek yerinde olacaktır.

I. Mit, Efsane ve İnanç Konulu Anlatıların Tanımlanması

Uluslararası Halk Anlatıları Araştırma Cemiyeti'nin 1963 yılındaki Budapeşte toplantısında efsaneler sırasıyla "evrenin yaratılışı ve sonu", "tarihi olaylar ve medeniyet tarihi efsaneleri", "doğüstü varlıklar ve güçler", "dini efsaneler, tanrıların ve kahramanların mitleri" olmak üzere başlıca dört kategori altında toplanmıştır (Hand 1995: 444). Ancak efsaneyi halk nesrinin diğer türlerini de kapsayacak biçimde bir çatı olarak gören bu sınıflandırma anlayışın aksine araştırmacılar bu türler arasında, özellikle mit ve efsanenin birbirinden ayrılan yönlerini ortaya koymak için tahlillerde bulunmuşlardır.

Kirk, bu türleri Türk Dil Kurumu tarafından güncel Türkçe sözlükte *bir olayın sözlü veya yazılı olarak anlatılması* şeklinde en genel ifadeyle tanımladığı hikâye adı altında ele almış, kökeni Yunanca kurgu, öykü anlamına gelen mitos kelimesine dayanan mitin bir hikâye olduğunu, buna karşın bütün hikâyelerin mit olamayacağını ifade etmiştir. Mitlerin, hikâyelerin biri türü olduğu belirten Kirk, mitleri Lidya Kralı Kroesus'un başından geçen ya da Hıristiyanlığın erken dönemlerinde yaşanan az veya çok gerçek tarihsel bir olaylardan gelişen hikâyelerden ayrı tutmakla birlikte bunların mitin unsurlarını içine alabileceğini kabul etmektedir (Kirk 1984: 56). Bascom efsaneyi, ana karakterlerini insanların oluşturduğu, mukaddes ya da dünyevi olsun hem anlatan hem de dinleyen tarafından gerçek kabul edilen yakın geçmişe ait bu dünyada geçen geleneksel sözlü anlatılar şeklinde tanımlamıştır (Bascom 1965: 4). Sakaoğlu efsanelerin çıkış noktasının şahıs ve yerler olduğunu ileri sürerken (Sakaoğlu 1980: 5), Baker genellikle bir olay ya da iddia edilen bir gerçekle başladığını ifade etmiştir (Baker 1984: 2). Ergun, mit ve efsane arasındaki ayrımı karşılaştırmalı olarak ortaya koymuştur. Mitlerde hayalle, fanteziyle bağlılık güçlü iken, efsanelerde gerçekle bağ kuvvetlidir. Mitlerin esas unsuru tabiattır, evrendir, efsanelerin ise cemiyet hadiseleridir. Bütün mitlerde fantastik bir yön olmasına karşın, efsanelerde bu olmayabilir ki mitlerde tanrı ve yarı tanrılar var iken, efsanelerin kahramanları tarihi şahıslardır (Ergun 1997: 46-47).

Farsça ‘masal’, ‘hikâye’, ‘öykü’ anlamlarına gelen, günümüzde çoğu zaman mitin karşılığı olarak kullanılan efsane teriminin yerine Osmanlı dönemi kültür ortamlarında “kıssa” ya da “rivayet” kelimeleri kullanılmıştır (Aslan 2012: 85). Günümüzde dini şahsiyetlerle ilgili halk edebiyatı türü genellikle efsane olarak kabul edilmekle birlikte, temelinde inanç unsuru bulunan efsanelerin tarihi ve dini şahsiyetlerinde etrafında teşekkül edenlere menkabe/menkibe denmektedir. Her ne kadar olağanüstü olaylar içerse de gerçek kişileri konu alan ve gerçek mekânlarda geçen, bu nedenle anlatan ve dinleyen kişilerce inanılan geleneksel bir anlatım tarzıdır (Koçak 2005: 274, Pehlivan 2009: 89-90). Boratav’a göre inanç özelliği efsanenin en belirgin niteliğini oluşturmaktadır. Bu özellik, efsanenin inanışlar içinde yer almasını sağlamıştır, fakat bu kutsal dinlerin ortaya koyduğu inanış değil, halk inanışıdır, buna karşın dini inanışların ağır bastığı ve niteliklerini bu öğelerden alan efsaneler ise menkabe adıyla Türk efsaneleri arasında yer almaktadır (Boratav 1973: 8, 114).

Semantik örgüsünde haber vermek, rivayet etmek, nakletmek gibi anlamlar bulunan, geçmiş peygamberler ve toplumlarla ilgili manidar haber yahut Kur’an’daki anlatımına ise kıssa denilmektedir (Öztürk 2003: 245).

II. Balıklıgöl (Halilü’r-rahmân ve Aynzeliha Gölleri)

Egeria’nın anlatılarına geçmeden önce Hz. İbrahim ile bağdaştırılarak anlatılan Şanlıurfa’daki Balıklıgöl ile ilgili yaygın olarak bilinen efsaneye kısaca değinmek yerinde olacaktır. Bu söylenceye göre; Babil hükümdarı Nemrud putları kırması üzerine Hz. İbrahim’in ateşe atılarak cezalandırılmasını emreder. Odunlar bugünkü Halilü’r-rahmân Gölü’nün bulunduğu yere yığılarak ateş yakılır ve kalenin bulunduğu tepenin üzerinden Hz. İbrahim mancınıkla ateşe fırlatılır. Bu sırada Allah tarafından ateşe “*Ey ateş, İbrahim’e karşı serin ve selamet ol*” emri verilir. Hz. İbrahim bir gül bahçesinin içine düşer, ateş su, odunlar da balık olur. Bu göle daha sonra “Halilü’r-rahmân Gölü” adı verilir. Gördüğü bu mucize karşısında iman eden Nemrud’un kızı Zeliha bulunduğu tepeden kendisini atar. Zeliha’ya da bir şey olmaz, düştüğü yerde oluşan göle ise “Aynzeliha” adı verilir. Bu göller ve içindeki balıklar kutsal sayılmaktadır (Soylu 1991: 96, Kürkçüoğlu 2002: 271-272).

III. Egeria’nın Kimliği

M.S. 4. yüzyılda Kutsal Topraklara hac yolculuğu yapmış Galyalı bir kadın olan Egeria, seyahati sırasında ziyaret ettiği kentleri, başkalarından dinlediği tarihi olayları, kişilikleri ve mucizeleri mektup biçiminde kaleme aldığı günlüklerinde anlatmıştır. Kendisi ile ilgili bilgilerimizin çoğu M.S. VII. yüzyılda yaşamış Valerius isimli

bir keşişin yazdığı mektuba dayanmaktadır. Valerius'un bir rahibe olarak övgüyle bahsettiği hacının ismi, mektubun günümüze ulaşan farklı kopyalarında Egeria, Etheria ya da Aetheria olarak geçmektedir. İsmi taşıdığı soru işaretlerinin yanında sosyal statüsü hakkındaki görüşler de mevcut bilgiler ışığında tahminden öteye geçmemektedir.

Wilkinson, Egeria'nın kimliği üzerine sahip olduğumuz bilgilerin oldukça sınırlı olduğunu, bir manastıra bağlı olmasından ziyade, aristokrat bir zümrenin hac yolculuğuna çıkmış dindar bir temsilcisi olabileceğini belirtmiştir (Wilkinson 1999: 1). Egeria'nın hac günlüklerinin orijinal metni günümüze ulaşmamıştır. Günlüklerin bir bölümünü içeren XI. yüzyılda yazılmış Latince bir kopyası 1884 yılında Arezzo'da bir manastır kütüphanesinde bulunmuştur.

Bu çalışmadan yer alan anlatılar *Society for Promoting Christian Knowledge* cemiyeti tarafından 1919 yılında yayımlanan "*The Pilgrimage of Etheria*" başlıklı metne dayanmaktadır.

IV. Egeria'nın Şanlıurfa Ziyareti

Egeria'a Kudüs'te üç yıl geçirdikten sonra niyetinin ülkesine dönmek olduğunu, ancak Konstantinopolis'e (İstanbul) dönerken sayıları oldukça fazla olan keşişleri, Hz. İsa'nın kendisi göğe yükseldikten sonra Aziz Tomas'ı Edessa kentine göndereceğini bildirdiği mektubunu ve Havari Tomas'ın *Martyrium*'unu görmek amacıyla Edessa'ya (Şanlıurfa) uğramak istediğini söylemiştir. "*Kudüs'te kutsal yerleri ziyaret eden Hıristiyanların hiçbiri burayı ziyaret etmiyor*" şeklinde bir ifade bulunan Egeria, Antakya üzerinden Suruç'a (Batani) ulaştıktan sonra Şanlıurfa'ya (Edessa) varmıştır.

V. Kral Abgar ve Balıklıgöl

Şanlıurfa'da Egeria'yı şehrin piskoposu karşılamış, "*gördüğüm kadarıyla kızım bağlılığın adına çok uzak diyarlardan buraya gelerek büyük bir yüke girdin, istersen Hıristiyanların görmesinin hoş olacağı yerleri sana göstereceğiz*" diyerek kendisini gezdirme teklifinde bulunmuştur. "*Bu şehirde görmek istediğim o kadar çok şey vardı ki orada üç gün geçirmek zorunda kaldım*" diyen Egeria, ilk önce Kral Abgar ve oğlu Magnus'un mermerden yapılmış heykellerinin kendisine gösterildiği Kral Abgar'ın sarayına götürülmüştür.

"*Kral Abgar'ın yüzünden çok bilge ve itibarlı biri olduğu anlaşılıyordu. Yakınında onun oğlu Magnus olduğu söylenen aynı mermerden yapılmış başka bir heykel daha vardı*".

Daha sonra piskopos ve Egeria balıklarla dolu havuzları görmek için sarayın iç bölümüne geçerler. Orada havuzlarla ilgili bir efsane bizzat piskopos tarafından kendisine anlatılır.

“Daha önce hiç görmediğim şekilde büyük, oldukça parlak ve tadı çok lezzetli olan balıklarla dolu havuzları gördük. Saraydan çıkan gümüştan bir çaya benzeyen su dışında şehrin hiç su kaynağı yoktu”.

Egeria'nın naklettiğine göre, Kral Abgar'ın Hz. İsa ile haberci Ananias aracılığıyla mektuplaşmasından sonra Persler şehri kuşatmış, bunun üzerine Kral Abgar, Hz. İsa'nın yazdığı mektubu şehrin kapısına götürerek ordusuyla birlikte *“Tanrımız İsa, düşmanlarımızdan hiçbirinin bu şehre giremeyeceğini bize söz vermiştin ve şimdi Persler bize saldırıyor”* diyerek sesli bir şekilde dua etmiştir. Kral Abgar yukarıya kaldırdığı ellerindeki mektubu açık şekilde tutarak bunları dile getirdiğinde aniden şehrin dışına zifiri bir karanlık çökmüş, Persler üç mil kadar mesafeden yaklaşırken karanlık yüzünden zorlukla kamplarını ancak şehrin uzağında oluşturabilmişlerdir. Birkaç ay boyunca şehre girebilmek için çabalamışlarsa da asla bir yol bulup bunu başaramamışlar, giremeyeceklerini anladıklarında şehrin içindekileri susuz bırakarak öldürmek istemişlerdir. Bunun için şehre su sağlayan çayın yatağını değiştirip kamplarını kurdukları yerin yakınından akıtmışlar, ancak Persler bunu yapar yapmaz sarayda aniden çıkan kaynaklardan oluk oluk su akmaya başlamış, Perslerin yönünü değiştirdikleri su o vakit kurumuştur. Bunun üzerine Persler kuşatmayı kaldırıp geri dönmüşlerdir. Sonrasında da şehri almaya çalışan düşmanlar olduğunda bu mektup çıkarılmış ve kapıda okunmuştur. Piskopos kaynağın bulunduğu yerin önceden şehrin içinde Kral Abgar'ın sarayının aşağısında açık bir alanda olduğunu, kaynağın sarayın içinde kalmasını istediğinden oğlu Magnus için buraya ayrıca bir saray inşa ettirdiğini söylemiştir.

Piskopos bunları anlattıktan sonra Egeria'yı haberci Ananias'ın sözünü ettiği mektupla girdiği kapıya götürmüş, orada bahsi geçen mektupları okumuş ve haberci Ananias'ın Hz. İsa'nın mektubu ile kapıdan girdiğinden beri kapının korunduğunu, temiz olmayanın, yas tutanın kapıdan geçemeyeceğini ya da ölünün bu kapıdan dışarı çıkarılamayacağını söylemiştir. Şehrin içindeki gezi piskoposun Egeria'ya Kral Abgar'ın ve ailesinin mezar anıtını göstermesiyle sona ermiştir. Egeria *“Aziz Piskopos'un bize okuduğu Kral Abgar'ın Efendimize, Efendimizin de Kral Abgar'a yazdığı mektupların kopyalarını bizzat kendisinden almam beni oldukça sevindirdi. Evde kopyaları olmasına rağmen burada bana verilenler daha uzun olduğundan, belki de evde bize ulaşan kopyalar eksik olabilir düşüncesiyle ondan bunları almam çok iyi oldu ”* diyerek memnuniyetini dile getirmiştir.

Egeria'nın da bahsettiği, Hz. İsa'nın Kral Abgar'a gönderdiği mektup Osrhoene (Edessa) Kralı V. Abgar'ın M.S. 13-50 yılları

arasındaki ikinci hükümranlığı sırasında geçen mucizevi bir olaya dayanmaktadır. Efsaneye göre; cüzzam hastalığına yakalanmış olan Kral Abgar, Hz. İsa'nın hastaları iyileştirdiğini duymuştur. Ancak çok hasta olduğu için Kudüs'e gidemeyen hükümdar, Hannan adındaki bir kuryesini ona inandığını belirten bir mektupla Hz. İsa'ya gönderir ve onu Edessa'ya davet eder. Bu kurye aynı zamanda becerikli bir ressamdır. Hz. İsa'ya götürdüğü mektubu sunduktan sonra yüksek bir yere çıkarak onun portresini yapmayı dener, ancak bir türlü başarılı olamaz. Bunu sezen Hz. İsa yüzünü yıkar ve kendisine uzatılan bir mendile yüzünü silip Hannan'a verir. Hz. İsa'nın yüzünün resmi mendile çıkmıştır. Hannan bir mektupla birlikte bu mendili de alarak geri döner. Kral Abgar, bu kutsal mendili (Hagion Mandilion) yüzüne sürmüş ve mucizevi şekilde sağlığına kavuşmuştur (Güler Kürkçüoğlu 2002: 272-273).

Egeria'nın da bahsettiği, Hz. İsa'nın Kral Abgar'a gönderdiği mektubun Kırkmağara mevkiinde bir mağaranın girişine yazıt biçiminde işlenmiş Grekçesi H. von Oppenheim tarafından 1914 yılında tespit edilerek yayınlanmıştır:

“Ne mutlu sana Abgar ve Edessa adındaki kentine! Ne mutlu beni görmeden bana inanmış olan sana! Çünkü sana devamlı sağlık bahşedilecektir. Senin yanına gelmem konusunda bana yazdıklarına gelince; bilesin ki, görevlendirilmiş olduğum her şeyi burada tamamlamak ve bu işi bitirdikten sonra beni göndermiş olana, Baba'ya dönmem gereklidir. Sana (ıstıraplarını) hastalıklarını iyileştirmek, sana ve seninle beraber olanlara ebedi yaşam bahşetmek, ayrıca senin kentine dünyanın sonuna kadar düşmanlar tarafından boyun eğdirilmemeyi sağlamak üzere havarilerimden birisini, Thomas da denilen Adday'ı göndereceğim. Âmin, efendimiz İsa'nın mektubu”. (Von Oppenheim 1914, Kürkçüoğlu 2002'den: 138).

Sonuç

Balıkliğöl, her iki inanç içinde benzer öğeler taşımadan, tamamıyla farklı içeriklerle birbirinden bağımsız efsaneleşmesi nedeniyle; Comte'nin Odysseus'un bir Hıristiyan kahramanı haline gelmesiyle örneklendirdiği insanlığın birbirinin yerini alan inançları tarafından mitlerin bilinçli olarak değiştirildiği olgusundan farklılık arz eder (Comte 1994: 15). Eyüpoğlu ve Necatigil'in belirttikleri gibi her iki anlatıda aslında doğaya sorduğu bir soruya yine soran tarafından verilmiş bir karşılık saklı olup, bunlar henüz sırrını çözemedikleri su ve balıkların bir anlam kolaylığına bağlamak ihtiyacından doğmuş öyküler gibi görünmektedir (Necatigil 1995: 7, Eyuboğlu 1998: 12). Ancak, Bascom, efsanedeki gerçek ve kurmaca arasındaki ayrımın, inançlarımıza, tarihi ve bilimsel gerçeklere değil, sadece bu hikâyeleri anlatan ve dinleyenlerin inançlarına hitap

ettiğini söylemiştir (Bascom 1965: 7). Bu genel tanım, Dégh tarafından efsanenin gerçeklik algısının anlatanın ya da dinleyenden kaynaklanmadığı, efsanenin bizzat anlatılana bir zamanlar, bir yerlerde, birileri tarafında inanıldığını açık veya kapalı olarak hissettirmesi gerektiği şeklinde genişletilmiştir (Dégh 2001: 140). Christiansen ise işlevsel bir yaklaşımla efsanelerin halk inancını canlı tutmak için ihtiyaç duyulan kanıt hizmet ettiklerini belirtmiştir (Christiansen 1977: 4). Bu üç yaklaşım aslında efsanenin diğer anlatılardan ayrı bir tür olarak ortaya çıkması için bulundurması gereken karakteristik özellikleri yansıtmaktadır. Tarihi şahsiyetler etrafında örülen, hatta kaynağını kutsal kitaplardan alan anlatıların, tarihi ve bilimsel gerçeklerden ayrışması efsaneye dönüşmeleri için şarttır. Bu durumu hem Hıristiyanlık hem de İslâm İnancı içinde yer edinmiş olan Balıklıgöl Efsanesi özelinde görmek mümkündür.

Kraliçe Şalmeth'e (Büyük Kral Abgar'ın (M.S. 177-212) eşi) ithafından dolayı Geç-Roma Dönemine tarihlendirilmesi gereken (Segal 2005: 26) sütunlar Hz. İbrahim'i ateşe atan mancinlıkla ilişkilendirilerek günümüzde anlatılarda yer almaktadır. Manasını *Martyrium'u* Edessa (Şanlıurfa)'da bulunan Havari Tomas'ın *Yuhanna İncil'i*'ndeki şüphesiyle ilgili bahisten alan Kaesarea'lı Eusebius'un *Kilise Tarihi*'nde de yer verdiği Hz. İsa'nın Kral Abgar'ın gönderdiği mektuptaki "*Beni görmeden bana inanmış olan sana ne mutlu*" (Eusebius, 1: 13) ve piskoposun Egeria'ya söylediği "*Kral Abgar Efendiyi görmeden önce onun gerçekten Tanrı'nın oğlu olduğuna inandı*" sözleri dönemin inanç söylencesi içinde bölgede kendine yer bulmuştur. Aynı şekilde Şanlıurfa'da adı geçen yazıtın kutsal mendilden (Hagion Mandilion) ziyade, *Kilise Tarihi*'ndeki (Eusebius, 1: 13) şekliyle Havari Thaddeus'un Kral Abgar'a Hz. İsa adına mucizevi dokunuşunu destekler nitelikte bir anlatıma sahip olması da olay örgüsü bakımından kendi içinde yine tutarlılık arz etmektedir.

Hz. İsa'nın Kral Abgar'a mektubunun o dönem için belki de muska olarak taşınabilecek kadar popülerliği veyahut günümüzde Hz. İbrahim'in kıssasının efsanevi bir anlatıya dönüşerek Balıklıgöl özelinde yaygınlaşması, şüphesiz Anadolu coğrafyasında cereyan eden siyasi olaylardan gelişen kültür ve inanç değişimlerinden ayrı düşünülmemelidir. Bu nedenle Çelik'in ileri sürdüğü gibi buradaki havuzların aslında Tanrıça Atargatis/Tar'ata için inşa edilmiş olan bir tapınağın parçası olduğu ve pagan halkın düzenledikleri havuzlarda Tanrıçanın suda yıkanmasıyla oluştuklarına ya da Tanrıçanın enkarnasyonu olduklarına inandıkları balıkları beslemeleri sonraki inançlar tarafından kendilerine göre şekillendirilmiştir (Çelik 2007: 22). Gündüz'ün de belirttiği gibi her gelenek kendisini merkeze

koyarak kutsala yönelik anlatıda hakikati kendine göre algılamakta, bir başka gelenekteki açıklamayı mitos olarak görmektedir (Gündüz 2009: 19).

KAYNAKLAR

ASLAN, Ferhat (2012), "Halk Bilimsel Bir Terim Olarak "Efsane" Üzerine Bazı Dikkatler", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, sayı: 5, s. 81-90.

BAKER, L. Ronald (1984), *Hoosier Folk Legends*, Indiana University Press.

BASCOM, William (1965), "The Forms of Folklore: Prose Narratives", *Journal of American Folklore*, sayı: 78, s. 3-20.

BORATAV, N. Pertev (1973), *100 Soruda Türk Folkloru: İnanışlar, Töre ve Törenler, Oyunlar*, Gerçek Yayınevi, İstanbul.

BOYRAZ, Şeref (2008), "Sözlü Anlatıların Sürekliliği Üzerine Düşünceler", *Folklor/Edebiyat*, sayı: 54, s. 105-118.

CHRISTINSEN, T. Reidar (1977), *The Migratory Legends*, Arno Press.

COMTE, Fernand (1994), *The Wordsworth Dictionary of Mythology*, Wordsworth Editions Ltd.

ÇELİK, Mehmet (2007), *Edessa'dan Urfa'ya I*, Atılım Üniversitesi, Ankara.

DAĞLI, Ahmet (2012), "Dini Şahsiyetler Etrafında Anlatılan Efsanelerin Birleştirilmesi Üzerine", *Dede Korkut: Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, sayı: 1, s. 41-53.

DÉGH, Linda (2001), *Legend and Belief: Dialectics of a Folklore Genre*, Indiana University Press.

ELÇİN, Şükrü (1993), *Halk Edebiyatına Giriş*, Akçağ Yayınları, Ankara.

ERGUN, Metin (1997), *Türk Dünyası Efsanelerinde Değişme Motifi I*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

EYUBOĞLU, İ. Zeki (1998), *Anadolu Mitolojisi*, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul.

GÜLER, E. Selahaddin - KÜRKÇÜOĞLU S. Sabri (2002), "Şanlıurfa'dan Efsaneler", *Şanlıurfa: Uygarlığın Doğduğu Şehir*, Şanlıurfa İli Kültür Eğitim Sanat ve Araştırma Vakfı Yayınları.

GÜNDÜZ, Şinasi (2009), "Kutsal Hakkında Konuşmak: Dinsel Söylemde Mitos", *Milel ve Nihal: İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi* sayı: 6, s. 9-26.

HAND, D. Wayland (1965), "Status of European and American Legend Study", *Current Anthropology*, The University of Chicago Press, sayı: 6, s. 439-446.

KIRK, S. Geoffrey (1984), "On Defining Myth", (Ed. Alan Dundes) *Sacred Narrative: Readings in the Theory of Myth*,: University of California Press, Berkeley.

KOÇAK, Aynur (2005), "Sözlü Kültür Ortamından Elektronik Kültür Ortamına Menkâbeler: Mehmet Emin Tokadi Örneği", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, sayı: 35, s. 273-284.

KÜRKÇÜOĞLU, A. Cihat (2002), "Şanlıurfa'nın Dünya İnanç Turizmindeki Yeri", *Şanlıurfa: Uygarlığın Doğduğu Şehir*, Şanlıurfa İli Kültür Eğitim Sanat ve Araştırma Vakfı Yayınları.

McCLURE, M. L. - FELTOE C. Lett. (1919), *The Pilgrimage of Etheria*, Society for Promoting Christian Knowledge.

NECATİGİL, Behçet (1995), *100 Soruda Mitologya*, İstanbul: Gerçek Yayınevi.

ÖZTÜRK, Mustafa (2003), "Bilge-Kul-Musa Kıssası ve İslam Kültüründe Hızır Mitosu", Ondokuz Mayıs Üniversitesi, *İlahiyat Fakültesi Dergisi* sayı: 14-15, s. 245-281.

PEHLİVAN, Gürol (2009), Dini Şahsiyetler Hakkında Oluşan Anlatılar, *Milli Folklor*, sayı: 83, s. 88-96.

SAKAOĞLU, Saim (1980), *Anadolu Türk Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tip Kataloğu*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.

SEGAL, B. Judah (2005), *Edessa: The Blessed City*, Gorgias Press LLC.

SEYİDOĞLU, Bilge (2005), *Erzurum Efsaneleri*, Erzurum: Erzurum Kitaplığı.

SOYLU, Sıtkı (1991), "Anadolu'da Makam Geleneği ve Yunus Emre Makamları", *IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri-Yunus Emre Seksiyonu*, s. 93-97.

VON OPPENHEIM, Max - FRIEDRICH H. Von Geartringen. (1914), *Höhleninschrift von Edessa mit dem Briefe Jesu an Abgar*, Sitzungsberichte der Königlich Preußischen Akademie der Wissenschaften, Berlin.

WILKINSON, John (1999), *Egeria's Travels*, Aris & Phillips.

EUSEBIUS. *Church History*,

<http://www.newadvent.org/fathers/250101.htm> (Erişim tarihi: 02.09.2014).